

УДК 340.132.6:711.455(477Ю75)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КУРОРТ»

Залозний М. Ю.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Сімферополь, Україна

У статті аналізуються теоретико-правові підходи щодо визначення терміну «курорт», розглядаються різні погляди з зазначеного питання та визначається їх вплив на законотворчу діяльність та правозастосовну практику у сфері курортного будівництва. Зроблена спроба аналізу сучасних підходів до визначеної проблеми, їх апробація щодо діючого законодавства, та перспектива подальшого законотворчого розвитку.

Ключеві слова: курортні місцевості, закон, лікувально-оздоровчі зони, рекреаційні зони, інфраструктура, правовий режим.

В теперішній час розвиток вітчизняної курортної справи отримує особливе значення у зв'язку з необхідністю формування єдиної правової думки з цього приводу, яка б відповідала вимогам сучасності. Однак на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення сутності курорту, хоча й продовжується обговорення його соціально-економічної природи і методів регулювання в умовах інтернаціоналізації й глобалізації економіки країни. До того ж, недостатньо чітко визначено механізм правового регулювання у цій сфері, на яку активно впливають інститути громадянського суспільства. Тому вивчення вітчизняного досвіду правового регулювання курортної справи, виявленого на сучасному етапі розвитку держави і права, та розробка науково обґрунтованих засобів, їх вирішення, мають сприяти удосконаленню законодавства України. Тож, тема даної статті є актуальною.

Метою даної статті є опрацювання теоретико-правового визначення понять «курорт», «курортні, лікувально-оздоровчі і рекреаційні зони», «землі оздоровчого призначення», «курортно-природні території», «курортно-рекреаційна діяльність», «курортні місцевості», «інфраструктура курортів».

Теоретичні та практичні питання організації та здійснення курортної справи вивчаються юристами, істориками, медиками, соціологами та географами. Висновки щодо ефективних засобів використання існуючої матеріально-технічної бази курортів в ринкових умовах зроблено в роботах вчених Бабенко А. Г., Нехаєнко С. В. та Страчкової Н. В.. Цивільно-правові особливості надання послуг на курортах вивчаються Ткаченко Є. М., Бобковою А. Г. та Скакун Ю. В. Вивченням вітчизняної історії курортної справи займаються Орлов А. М та Попов О. Д.. Перспективи розвитку та сучасний стан рекреаційних ресурсів Криму висвітлені у статті Ванієвої Е. А. [10, с. 90-93].

Поняття «курорт» є міжнародним, проте його значення не завжди однакове. Так, наприклад, у Швейцарській конфедерації курортом називається будь-яке місце відпочинку, тоді як в Німеччині воно має відповідати вказаним законом вимогам [1, с. 29; 9, с. 26-30]. Загальноприйняті визначення припускають, що курорти повинні мати як мінімум три показники: природні лікувальні чинники, відповідні споруди, екологічно чистий ландшафт.

На сьогодні існує законодавча суперечність стосовно визначення понять «курорту», «курортної території», «лікувальних і оздоровчих місцевостей» як об'єктів правового регулювання та правової охорони, що є наслідком недостатньої розробки цієї проблеми в науковому сенсі. У еколого-правовій літературі України й Росії існують різні підходи щодо їх визначення.

Так, російські вчені, по-перше, використовують термін «лікувальних і оздоровчих місцевостей» з метою визначення їх правового статусу у вигляді курорту або лікувально-оздоровчої місцевості; по-друге, відповідно до законодавчих положень Російської Федерації та загально визначених точок зору більшості російських вчених під курортами розуміється освоєна і використана з лікувально-профілактичною метою лікувально-оздоровча місцевість, що особливо охороняється, яка володіє природними лікувальними ресурсами і необхідними для експлуатації будівлями, спорудами, включаючи об'єкти інфраструктури, а лікувально-оздоровча місцевість – місцевість, що особливо охороняється, містить лікувальні ресурси та придатна для організації і профілактики захворювань та відпочинку населення.

В Україні при визначенні статусу лікувальних й оздоровчих місцевостей спостерігається термінологічна суперечність як на законодавчому рівні, так і в еколого-правовій літературі. При визначенні їх правового статусу за основу беруться не самі місцевості, а природні території, що володіють природними та лікувальними властивостями, або частина цих територій, що отримала назву зон: курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних.

Ткаченко Є. М. лікувально-оздоровчі зони включає до складу курорту за умови, що на них створюється інфраструктура, яка надає можливість використовувати природні ресурси для оздоровлення відпочиваючих [2, с. 146-161]. Бобкова А. Г. виділяє три терміни:

- курорти (місцевості, що мають природні лікувальні ресурси та чинники, мінеральні джерела, запаси гязі, кліматичні та інші умови, придатні для лікування й профілактики захворювань);

- курортні зони (природні території, що мають природні курортні ресурси та відносяться до земель оздоровчого призначення, або ж землі, придатні для організації профілактики та лікування. Вони є частиною територій курортів. На них розміщуються природні лікувальні ресурси, споруди для їх використання, санаторно-курортні установи, дома відпочинку і культури, а також підприємства громадського харчування, торгівлі та побутового обслуговування, призначені для обслуговування осіб, які прибули на курорт для лікування і відпочинку);

- лікувально-оздоровчі зони (території, що мають виражені лікувальні, оздоровчі ресурси і чинники, які використовуються з метою оздоровлення людей) [3, с. 350-356].

Підсумовуючи терміни і характеристики курортів, курортних місцевостей, лікувально-оздоровчих об'єктів і рекреаційних територій надані різними авторами, існує необхідність спробувати визначити їх правове положення, загальні риси і відмінності.

Теоретико-правове визначення зазначених термінів має практичну спрямованість. Так, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку водних об'

ектів, віднесених до категорії лікувальних», було затверджено перелік таких об'єктів, що віднесено до категорії лікувальних, при цьому, частина їх знаходиться на землях курортів, а частина – за їх межами [4]. Тобто, першу частину вказаних об'єктів слід включати до складу курортів, а другу — відносити до лікувально-оздоровчих місцевостей. У Законі «Про курорти» під землями оздоровчого призначення мається на увазі природна територія, що має мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, кліматичні і інші природні умови для лікування, медичної реабілітації і профілактики захворювань. Але, якщо природна територія на землях оздоровчого призначення освоєна, та на ній є необхідні для експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, що використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань або рекреації, то тоді відповідно до статті 7 Закону «Про курорти» така територія може бути визнана курортною і, відповідно, підлягатиме особливій охороні [5]. Тобто, курорт як термін є можливість розглядати в широкому та вузькому сенсі: як територію з природно-лікувальними ресурсами і як територію для відпочинку та відновлення сил.

Більшість учбових та наукових джерел, законодавчих актів України визначають однаковий критерій градації цих термінів – природні території, що володіють лікувальними чинниками, які використовують в лікувально-профілактичних цілях. Частково принцип поділу термінів закладено у постанові Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про визнання територій курортними і лікувально-оздоровчими зонами (місцевостями) Автономної Республіки Крим» [6], а також в статтях 1 та 7 Закону «Про курорти» [5]. Згідно з вказаними нормативними актами, такі території відрізняються одна від іншої тим що, на курортах є необхідні для експлуатації будівлі і споруди, що використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань, а на лікувально-оздоровчих територіях вони відсутні.

Як відзначає Орлов А. М., такі характерні ознаки лікувально-оздоровчих місцевостей, що визначені законодавцем, не розкривають їх відмінностей від курортів на функціональному рівні [7, с. 417]. Він вважає, що слід звернутися до пізнання природних наук, і, відповідно, до визначених ними термінів курорту: «впливає, що курорт має виступати не просто як освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, а як лікувально-оздоровча місцевість, що володіє інфраструктурою для використання її природних ресурсів з лікувальною метою і розвиненою рекреаційною мережею, виступаючи, тим самим, частиною рекреаційного ландшафту» [7, с. 417].

Курортні території, лікувально-оздоровчі об'єкти та рекреаційні зони використовуються з певною метою, і для них встановлюється особливий режим охорони. Ці природні території і об'єкти, відповідно до вимог Закону «Про курорти», відрізняються за напрямками їх раціонального використання та збереження природних лікувальних ресурсів і оздоровчих властивостей [5].

Правовий режим охорони та використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних територій та об'єктів регулюється Земельним, Водним, Лісовим, Повітряним кодексами України, законами «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про курорти», «Про туризм», «Основи законодавства про охорону здоров'я», «Про природно-заповідний фонд», «Про забезпечення санітарного і епідеміологічного благополуччя населення» та іншими законодавчими актами.

Курортні території мають володіти явно вираженими природно-лікувальними чинниками – мінеральними джерелами, кліматичними властивостями та іншими умовами, сприятливими для лікування і оздоровлення людей. Проголошення природної території курортною, можливо тільки за наявності на ній природних лікувальних ресурсів, необхідної інфраструктури для їх експлуатації і організації лікування людей. Таким чином, на думку Бобкової А. Г., курортами є освоєні природні території, розташовані на землях оздоровчого призначення, які мають природні лікувальні ресурси та необхідні для їх експлуатації будівлі і споруди з об'єктами інфраструктури, що використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань і рекреації та підлягають особливій охороні [3, с. 356-357].

Отже, згідно з думкою цього вченого, курорт, як комплексний термін, містить:

– курортну зону, в якій розташовані природні лікувальні ресурси і споруди для їх використання, санаторно-курортні установи і установи відпочинку і культури, підприємства громадського харчування, торгівлі і побутового обслуговування, призначені для обслуговування осіб, що прибувають на курорт для лікування і відпочинку;

– зону, в якій знаходяться житлові будинки і суспільні споруди для населення, що постійно проживає на території;

– зону, в якій розміщені централізовані господарські і технічні служби;

– зону внутрішніх природних ландшафтів і зелених насаджень.

Курортні і лікувально-оздоровчі зони розділяються на види:

1. Залежно від цінності природних курортних і лікувальних ресурсів:

– загальнодержавного значення (території, що мають особливо цінні й унікальні природні курортні, лікувально-оздоровчі ресурси та фактори);

– місцевого значення (території, на яких поширені природні, курортні, лікувальні, оздоровчі ресурси і фактори).

2. Відповідно до зазначених ресурсів курорти бувають:

бальнеологічні; грязьові; кліматичні; змішані [3, с.272].

Але як найповніша класифікація курортів була дана В. А. Калітюком:

1. Курорти залежно від використовуваних лікувальних факторів:

1.1. Кліматичні – тип курортів, де як основний лікувально-оздоровчий чинник використовується клімат. Основними курортами, що мають міжнародне і загальнодержавне значення визнаються Алушка, Алушта, Лівадія, Форос, Ялта та інші.

1.2. Бальнеологічні – тип курортів, де як основні лікувальні чинники використовують клімат і природні мінеральні води. Цей тип курортів також поширений в Криму.

1.3. Грязьові – тип курортів, де як основний (або один з основних – разом з кліматом, природними мінеральними водами) природно лікувальний чинник використовуються лікувальні грязі. Найбільш відомими курортами цього типу є Саки та Євпаторія.

1.4. Змішані:

1.4.1. Грязьовокліматичні.

- 1.4.2. Бальнеогрязьові.
- 1.4.3. Бальнеокліматичні.
- 1.4.4. Бальнеогрязьові кліматичні.
- 2. Залежно від типу розселення курорти бувають:
 - 2.1. Сільські.
 - 2.2. Селищні.
 - 2.3. Міські.
- 3. Залежно від географічного розміщення:
 - 3.1. Гірські курорти.
 - 3.2. Рівнинні курорти.
 - 3.3. Приморські курорти.
- 4. Залежно від вікового цензу відпочиваючих:
 - 4.1. Дитячі курорти.
 - 4.2. Дорослі курорти.
 - 4.3. Змішані курорти.
- 5. Залежно від функціонального призначення:
 - 5.1. Курорти переважно із лікуванням.
 - 5.2. Курорти із лікуванням, відпочинком і туризмом.
 - 5.3. Курорти переважно із відпочинком і туризмом.
- 6. Залежно від медичного профілю:
 - 6.1. Протитуберкульозні.
 - 6.2. Спеціалізовані.
 - 6.3. Загальнотерапевтичні.
- 7. Залежно від часу експлуатації:
 - 7.1. Переважно цілорічні курорти.
 - 7.2. Сезонні курорти.
 - 7.3. Змішані курорти.
- 8. Залежно від значення:
 - 8.1. Курорти місцевого значення.
 - 8.2. Курорти загальнодержавного значення.
 - 8.3. Курорти міжнародного значення.
- 9. Залежно від відомчої приналежності:
 - 9.1. Курорти, підлеглі Українській Раді профспілок.
 - 9.2. Курорти, підлеглі Міністерству охорони здоров'я.
 - 9.3. Курорти, підлеглі іншим відомствам.
- 10. Залежно від потужності:
 - 10.1 . Курорти із кількістю місць до 1000.
 - 10.2 . Курорти із кількістю місць від 1001 до 3000.
 - 10.3 . Курорти із кількістю місць від 3001 до 5000.
 - 10.4 . Курорти із кількістю місць від 5001 до 10000.
 - 10.5 . Курорти із кількістю місць від 10001 до 20000.
 - 10.6 . Курорти із кількістю більше 20000 місць [8, с. 88-97].

У той же час, потрібно вказати, що за характером природних лікувальних ресурсів курорти в нашій країні за Законом «Про курорти» [5] поділяють на курорти

державного та місцевого значення, а за своєю спеціалізацією — на курорти загального призначення і спеціалізовані, для лікування конкретних хвороб. До курортів державного значення належать природні території, особливо цінні й унікальні природні лікувальні ресурси, що використовуються з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. До курортів місцевого значення, закон відносить природні території, що мають загальнопоширені природні лікувальні ресурси і використовуються з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Крім того, за характером оздоровчої дії курорти поділяються на рекреаційно-профілактичні, реабілітаційні та лікувальні [9, с. 27]. Перші з них орієнтовані переважно на підвищення рівня здоров'я і профілактику захворювань у майже здорових людей. Другі – на реабілітацію людей після перенесених важких захворювань: інфаркту міокарду, інсульту, травми та інших. Треті – на лікування хворих, що знаходяться в достатньо активній фазі захворювання. Це стосується шлунково-кишкових та бронхо-легеневих захворювань.

Подібне розмежування курортів є умовним. Один і той же курорт може виконувати і оздоровчо-профілактичні, і реабілітаційні, і лікувальні функції. Це залежить, з одного боку, від набору природних оздоровчих чинників, а з іншого – від рівня медицини та технології лікування захворювань. Так, відповідно до природних чинників Південний берег Криму можна назвати морським кліматичним курортом. Євпаторія має у своєму розпорядженні природні чинники як кліматичного, так і грязьового курорту. Південний берег Криму може бути оздоровчо-профілактичним курортом для майже здорових людей і реабілітаційним, та навіть лікувальним для хворих із захворюваннями органів дихання, серцево-судинною і центральною нервовою систем. Євпаторія також може виконувати всі ці функції. Але, завдяки набору природних чинників, вона є курортом для лікування і реабілітації хворих з поразкою опорно-рухового апарату та периферичної нервової системи. У той же час, вона значно поступається Південному берегу Криму за кліматичними характеристиками і, відповідно, в можливості виконувати оздоровчо-профілактичні функції та лікувально-реабілітаційні функції відносно хворих з бронхо-легеневими захворюваннями.

Таким чином, у кожного типу курортів є своя специфіка і свій профіль.

Викладене дає підстави для наступних висновків. У статті вдалося з'ясувати теоретико-правове визначення понять «курорт», «курортні, лікувально-оздоровчі і рекреаційні зони», «землі оздоровчого призначення», «курортно-природні території», «курортно-рекреаційна діяльність», «курортні місцевості», «інфраструктура курортів» у роботах сучасних дослідників цих проблем, та діючому законодавстві України й інших країн.

Перспективи подальшого вивчення поставленої проблеми полягають у наступному: дослідженні та формулюванні остаточних теоретико-правових термінів, пов'язаних з використанням курортних ресурсів, віднайденням, вивченням та аналізом існуючих законодавчих нормативних актів та наукової літератури стосовно зазначеної проблеми, для подальшого удосконалення та правового забезпечення питань розвитку курортної справи.

Список літератури

1. Курорты: [энциклопедический словарь] / [гл. ред. Е. И. Чазов]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 592 с.
2. Ткаченко Е. Н. Право пользования курортными, лечебно-оздоровительными и рекреационными зонами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Е. Н. Ткаченко. – Х., 1999. – 161 с.
3. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.04 ; 12.00.06 / А. Г. Бобкова. – Донецк, 2001. – 466 с.
4. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 № 1499. – К. : Парлам. видав-во, 1997. – 345 с.
5. Про курорти : Закон України: за станом на 19 січ. 2006 р. – К. : Парлам. видав-во, 2000. – 21 с.
6. Про затвердження Положення про визнання територій Автономної Республіки Крим курортними і лікувально-оздоровчими зонами (місцевостями) : Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 17.02.1999 № 377-2/99 // Вісник Верховної Ради Автономної Республіки Крим. – 1999. – № 5. – Ст. 147.
7. Орлов А. М. Проблемы визначення правового статусу лікувальних і оздоровчих місцевостей / А. М. Орлов // Держава і право: зб. наукових праць : юридичні і політичні науки. – К., 2003. – Вип. 21. – С. 345-348.
8. Калитюк В. А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку / В. А. Калитюк. – Львів : Галичина, 1999. – 162 с.
9. Бабенко А. Г. Оценка потенциала и развития курортно-рекреационного хозяйства Крыма / А. Г. Бабенко, С. В. Нехаенко // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 20. – С. 26 – 30.
10. Ваниева Э. А. Рекреационные ресурсы Крыма: современное состояние и перспективы развития / Э. А. Ваниева // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 68. – С. 90 – 93.

Залозный Н. Ю. Теоретико-правовое определение понятия «курорт» / Н. Ю. Залозный // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. 2010. – С. 358-364.

В статье анализируются теоретико-правовые подходы относительно определения понятия курорта, рассматриваются различные взгляды по указанному вопросу, и определяется их влияние на законодательскую деятельность и правоприменительную практику в сфере курортного строительства. Сделана попытка анализа современных подходов к определенной проблеме, их апробация относительно действующего законодательства, и перспектива дальнейшего законодательского развития.

Ключевые слова: курортная местность, закон, лечебно-оздоровительная местность, рекреационная зона, инфраструктура, правовой режим.

Zalozniy N. The theoretical and legal definition of the concept of the resort / N. Zalozniy // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 1. 2010. – P. 358-364.

The article analyses the theoretical and legal approaches to the determination of the resort. Also in the paper the different views of the scientists on the matter are examined in detail and their influence on the lawmaking activity and law enforcement practice in and around the resort building are determined. There was made an attempt to analyse the modern approaches on the matter, their approbation concerning to the current legislation, and prospect of the further lawmaking development.

Keywords: Resort locality, law, medically-health locality, recreational area, infrastructure, legal order.

Надійшла до редакції 06.04.2010 р.